

WILLEM BOUWMAN nd.nl/geloof BEELD ND, FOTOCOLLECTIE DIENST VOOR LEGERCONTACTEN INDONESIAË EN BEELDBANK NIMH

Oecumene onder militairen aan

Gereformeerde militairen die van 1945 tot 1949 in Nederlands-Indië dienden, vonden dat ze te weinig geestelijke bijstand kregen. Ze bezochten oecumenische kerkdiensten met hervormde predikanten, en daar maakte het thuisfront zich zorgen over.

► LEIDEN

Aan de grootste militaire missie uit de Nederlandse geschiedenis, de oorlog in Indonesië 1945-1949, namen ongeveer 200.000 militairen deel. Het merendeel van hen was katholiek, hervormd of gereformeerd. Zij werden geestelijk verzorgd door aalmoezeniers en veldpredikers. De geestelijke verzorging van de protestanten liet te wensen over, constateren twee Leidse historici, Christiaan Harinck en Bart Luttkhuis. Zij onderzochten brieven en dagboeken van gereformeerde militairen. Ze ontdekten dat er veel werd geklaagd over het tekort aan gereformeerde legerpredikanten. Oecumenische diensten moesten in de nood voorzien.

Hoe kwamen jullie bij dit onderwerp?

Luttkhuis: 'Het vloeit voort uit een collegereeks die we al twee jaar geven aan masterstudenten geschiedenis in Leiden. De studenten hebben in regionale archieven gezocht naar dagboeken en brieven van Indiëgangers. Veel studenten kwamen terug met briefwisselingen van gereformeerde Indiëgangers met hun predikant of met het Deputaatschap voor de geestelijke verzorging.'

Harinck: 'Het deputaatschap was zeer actief. De deputaten stuurden preken en nieuwsbrieven naar 'de jongens in Indië', die daarmee heel blij waren. Dat blijkt wel uit de brieven die we in het archief van het deputaatschap

vonden. Vaak beginnen ze met een dankwoord voor de toegezonden lectuur en eindigen ze met het verzoek om preken en andere stichtelijke lectuur. In de archieven van enkele kerkelijke gemeenten vonden we correspondentie van de predikant of kerkenraad met Indiëgangers uit de gemeente.'

Waarom hadden ze zo'n behoefte aan predikanten en waarom waren er zo weinig?

Harinck: 'Gereformeerde soldaten waren gewend om 's zondags tweemaal naar de kerk te gaan en wilden

'Dominees die naar Indië gingen, deden dat uit vrije wil.'

dat ook in Indië kunnen doen. Dominees die naar Indië gingen, deden dat uit vrije wil. Kennelijk waren er niet genoeg vrijwilligers of schoot de werving te kort. Meestal werden ze aangesteld voor één à anderhalf jaar. In totaal zijn er 150 veldpredikers geweest, van wie 64 gereformeerden, 73 hervormden, vier vrijgemaakt-gereformeerden en negen van andere gezindten. Dat er betrekkelijk veel gereformeerde veldpredikers waren, ligt aan de organisatiedrang van de gereformeerden. Bovendien vonden bijna alle gereformeerden dat het gezag in Indië hersteld moest worden. Bij de hervormden was dat niet zo.'

groot gebied

Luttkhuis: 'Vaak was er niet meer dan één veldprediker voor drie of vier bataljons, enkele duizenden soldaten dus, die over een groot gebied verspreid waren. Op en neer reizen

tussen de verschillende kampementen was moeilijk, want er waren te weinig jeeps. Tegenwoordig heeft het leger psychologen in dienst om de geestelijke gezondheid van de soldaten te verzorgen. Die waren er toen niet of nauwelijks. Het was de taak van de veldpredikers om zielzorg te verlenen. Soldaten die zich eenzaam of somber voelden, vonden bij hen een luisterend oor. Als bijvoorbeeld hun vriendin in Nederland het had uitgemaakt, konden ze met hun verdriet bij de veldprediker terecht.'

door de nood gedreven

In de geestelijke nood van de gereformeerde soldaten werd dus onvoldoende voorzien?

Harinck: 'Ja. Omdat er zo weinig veldpredikers waren, gingen gereformeerde soldaten soms naar bijeenkomsten die door een hervormde veldprediker werden geleid. Omgekeerd luisterden hervormde soldaten soms naar een gereformeerde veldprediker.

Zo ontstond een protestantse oecumene, met gezamenlijke diensten, gezamenlijke avondsluitingen en gezamenlijke viering van het Avondmaal.

Hervormde, gereformeerde en andere protestantse veldpredikers hadden ook de opdracht van de legerleiding om naar alle protestantse militairen om te zien, niet alleen die van hun eigen kerk. Deze oecumene was door de nood gedreven. Het deputaatschap in Nederland had z'n bedenkingen bij de protestantse oecumene in Indië. Het spoorde de kerkelijke gemeenten in Nederland aan om contact te onderhouden met de leden overzee, de soldaten in Indië. Ze moesten het kerkbladje opsturen of brieven schrijven, zodat de soldaten betrokken bleven bij het kerkelijk leven thuis.'

Luttkhuis: 'Het thuisfront maakte zich wel zorgen over de jongens in Indië, vooral over hun zedelijk gedrag: Hebben ze geen seks met Indo-

De gereformeerde veldprediker ds. W.G. Berkhoff uit Roden bezoekt op 23 oktober 1947 de mannen van een bewakingsdetachement op de olievelden in Talang Djimar, Zuid-Sumatra.

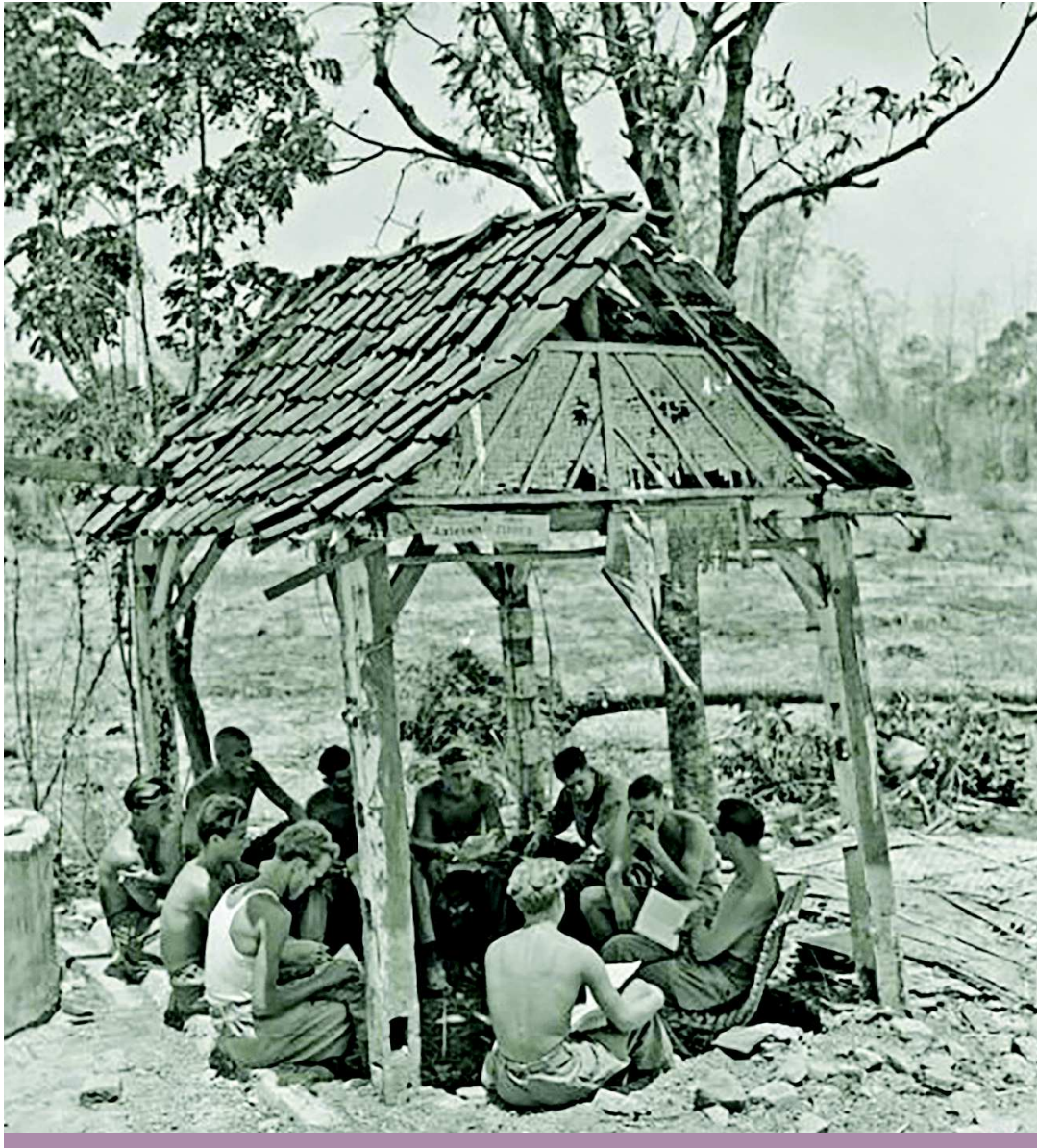

Christiaan Harinck (l.) en Bart Luttkhuis

nische meisjes? Gaan ze niet te veel naar de bioscoop? Maar er waren ook zorgen over het geloof van

de soldaten. Gingen ze nog wel naar de kerk en raakten ze niet van God los?

het Indisch front

Kerkdienst aan het front bij Soerabaja op 7 november 1946.

Veel gereformeerde en hervormde soldaten zagen de oecumene als een goed middel om hun geloof te bele-

ven en te behouden. Een militair schreef aan zijn kerkenraad in Nederland: "Blank en bruin, hervormd,

gereformeerd, en wat dies meer zij, allen zaten we aan één tafel in het besef kinderen van één Vader te

zijn." Terug in Nederland keerden de soldaten ieder naar hun eigen kerk terug. De oecumene was mooi geweest, maar na terugkeer waren er andere zaken die om aandacht vroegen: wennen aan het burgerleven, het vinden van werk, de relatie met je verloofde.'

als burger

Namen de kleinere gereformeerde kerkgenootschappen ook aan de protestantse oecumene deel?

Luttikhuis: Twee kerkgenootschappen, de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt deden niet aan de oecumene mee.

De vrijgemaakten besloten in 1948 geen veldpredikers meer te leveren, omdat de geestelijke verzorging in Indië zo oecumenisch was. Ze wilden niet dat vrijgemaakte militairen geestelijke zorg ontvingen van niet-vrijgemaakte veldpredikers, en dat vrijgemaakte veldpredikers niet-vrijgemaakte militairen bijstonden.

Daarom stuurden de vrijgemaakten twee eigen predikanten naar Indië. Gewoonlijk maakten de veldpredikers deel uit van het militaire apparaat en droegen ze een officiersrang. Deze twee vrijgemaakte predikanten gingen als burger naar Indië om daar de vrijgemaakte militairen te spreken.

Ze werden tegengewerkt door het leger. Ze kregen geen jeep om de soldaten te bezoeken en geen pas om te reizen, omdat ze de eenheid in het leger zouden ondermijnen. Het werd een fiasco.

eigen initiatief

Harinck: 'In weerwil van de synode besloten enkele vrijgemaakte gemeentes op eigen initiatief vier predikanten naar Indië te sturen, die wel gewoon officieel veldpredikant werden. Met de beide burgerdominees erbij werkten er dus zes vrijgemaakte predikanten in Indië.'

Was het voor gereformeerde soldaten moeilijk om zich aan de gerefor-

meerde zede te houden? Maakten ze zich bijvoorbeeld schuldig aan hoerrenlopen of extreem geweld?

Harinck: 'In enkele brieven van veldpredikers las ik dat ze zich zorgen maakten over de verleidingen in Indonesië. We moeten bidden dat de jongens op het goede pad blijven, schreven ze.

Heel expliciet zijn ze niet. Ze zeggen niet wat de verleidingen zijn. Maar ze zagen het als een belangrijke taak om de jongens te vrijwaren van de verleidingen in Indië, zoals de seksuele omgang met Indische vrouwen. Een soldaat excuseerde zich in een brief voor zijn bezoek aan de bio-

'Het thuisfront maakte zich zorgen, vooral over hun zedelijk gedrag.'

scoop: hij verveelde zich zo, maar, schreef hij, "er zijn natuurlijk veel slechtere dingen om je tijd mee door te brengen". Oftewel: de bioscoop is niet zo erg als het bordeel.'

extreem geweld

Luttikhuis: 'Over extreem geweld kom je alleen indirect iets tegen in de brieven. Als iemand schrijft: "Hoe kan God dit toelaten?", kun je vermoeden dat hij daarmee doelt op extreem geweld. Zeker weten doe je het niet.

Dat is niet zo vreemd, want soldaten mochten niet schrijven over militaire acties, en het contact tussen soldaat en veldprediker ging vooral over geestelijke zaken.'

►► A.s. woensdag 16 november houden Harinck en Luttikhuis een lezing over dit onderwerp op het congres 'De kerken en de oorlog in Indonesië 1945-1950' in het auditorium van de Vrije Universiteit. Meer informatie: www.hdc.vu.nl